

M HIỂU CƠ SỞ LÝ LUẬN, THỰC TIỄN CỦA VIỆC ĐÁNH GIÁ CÁI CŨ XÂY DỰNG CÁI MỚI TRONG HỆ THỐNG PHẠM TRÙ KHÁI NIỆM CÁC MÔN LÝ LUẬN MÁC-LÊNIN

DINH XUÂN LÝ (*)

Hệ thống phạm trừ, khái niệm là hệ thống tri thức khái quát nhất những bản chất đặc trưng và các mối liên hệ phổ biến nhất của sự vật và hiện tượng. Chính vì vậy mà trong các cuộc hội thảo về lý luận Mác - Lênin được tổ chức gần đây, có nhiều ý kiến đáng khi cho rằng: muốn bảo vệ học thuyết Mác-Lênin - bảo vệ bản chất khoa học và cách mạng của lý luận này, thì trước hết phải phát triển sáng tạo học thuyết này trên cơ sở nhận thức lại một cách đúng đắn tinh thần, nội dung hệ thống phạm trừ khái niệm của nó trong bối cảnh lịch sử mới. Do đó, đề tài khoa học cấp quốc gia "Hệ thống phạm trừ khái niệm trong bộ giáo trình chuẩn quốc gia các môn lý luận Mác Lênin và tư tưởng Hồ Chí Minh", với mục tiêu biên soạn được một bộ giáo trình phục vụ cho nghiên cứu và giảng dạy các môn lý luận trở nên hết sức quan trọng và cấp bách. Việc làm rõ cơ sở lý luận và thực tiễn để đánh giá cái cũ và xây dựng cái mới trong hệ thống phạm trừ khái niệm các môn lý luận là một bước quan trọng của quá trình thực hiện đề tài nói trên.

Ba bộ phận cấu thành chủ nghĩa Mác Lênin (Triết học duy vật biện chứng và lịch sử; Kinh tế chính trị và Chủ nghĩa xã hội khoa học) là ba bộ môn khoa học do các tác gia kinh điển xây dựng, dựa trên cơ sở kế thừa có phê phán những thành tựu tri thức của nhân loại, đồng thời, khái quát những thành quả khoa học và những đấu tranh của giai cấp công nhân và nhân dân lao động thế giới từ thế kỷ 19 trở về trước. Theo lô-gic của nó, lẽ ra muốn để cho người học hiểu được lý luận Mác - Lênin là tinh hoa tri thức của nhân loại, thì trước hết, họ phải được học, được đọc về lịch sử vận động phát triển tri thức nhân loại. Thế nhưng, cả một thời gian dài, kể từ khi triển khai học tập các môn này ở hệ thống các trường học cho đến năm 1986, các sách giáo khoa lý luận cũng như chương trình môn học không có

Đại học Tổng hợp Hà Nội

phần lịch sử, như: lịch sử triết học, lịch sử tư tưởng kinh tế, lịch sử tư tưởng chủ nghĩa. Tình hình đó, đã đưa đến hệ quả:

- Lý luận Mác - Lênin được trình bày như một học thuyết đơn độc, tách rời sự vận mệnh của nhân loại.

- Các phạm trù khái niệm tiên đề cơ sở cho các phạm trù khái niệm thuộc lý luận Mác - Lênin không được đề cập.

- Khi xây dựng nội dung các khái niệm, phạm trù, không sử dụng phương pháp phân tích đại, đồng đại để thấy hết được tính đa dạng của các quan điểm về các phạm trù khái niệm...

- Người học buộc phải thừa nhận cách định nghĩa các phạm trù khái niệm từ lịch sử ra đời, vận động và phát triển của nó.

Trong những năm gần đây, phần lịch sử của các môn học lý luận đã được đưa vào giảng dạy, tuy số tiết dành cho phần này còn quá ít, nhưng dấu sao cũng góp phần làm cho việc học tập các môn lý luận trở nên có sức thuyết phục hơn.

2 - Lý luận Mác Lênin là tổng hợp các học thuyết khoa học về các quy luật vận động phát triển của tự nhiên, xã hội và tư duy. Người học, người nghiên cứu từ ở đây thế giới quan và phương pháp luận nhận thức. Mác là người đã sử dụng công cụ nhận thức của chính mình để mổ xẻ, phân tích xã hội tư bản, tìm ra quy luật sinh, phát triển và diệt vong của nó, đồng thời phát hiện được lực lượng có sứ mệnh lịch sử thực hiện quá trình đó là giai cấp công nhân. Đối với các đảng cộng sản công nhân các nước, lý luận Mác-Lênin không những là thế giới quan và hệ tư tưởng mà còn là hệ thống các luận cứ khoa học giúp cho việc hoạch định đường lối, chương trình xây dựng Đảng và phát triển quốc gia. Như vậy, bản chất khoa học của học thuyết Mác - Lênin thể hiện ở chỗ, nó là hệ thống các qui luật vận động, phát triển của tự nhiên, xã hội và tư duy, là thế giới quan và là công cụ để nhận thức. Công cụ cách mạng của học thuyết này thể hiện ở tính "cải tạo thế giới" - tức là vận dụng các lực lượng, động lực quyết định sự vận động phát triển của tự nhiên, xã hội và tư duy. Chính vì vậy, lý luận Mác - Lênin trở thành vũ khí tinh thần của giai cấp công nhân và nhân dân lao động và khi lý luận này thâm nhập vào phong trào cách mạng sẽ biến thành lực lượng vật chất to lớn thúc đẩy lịch sử phát triển. Thế kỷ từ năm 1986 trở về trước, bản chất khoa học và cách mạng của học thuyết Mác - Lênin đã được đồng nhất giản đơn với chính trị; dạy và học lý luận mác xít chủ yếu dừng ở trình độ thuyết minh đơn thuần cho các nhiệm vụ chính trị cụ thể trước mắt. Xuất phát từ quan điểm trên, việc giới thiệu và biên soạn hệ thống sách giáo khoa và tài liệu tham khảo các môn lý luận cũng đi theo định hướng đó. Hậu quả tất yếu dẫn đến là:

- Tuyệt đối hóa các mặt đối lập, đặc biệt là các đối lập thuộc về hệ thống xã hội như: sự đối lập hoàn toàn giữa chủ nghĩa tư bản và chủ nghĩa xã hội với xu hướng hòa hoãn chủ nghĩa xã hội; khai thác triệt để những mặt tiêu cực của chủ nghĩa tư bản để đối lập giữa kế hoạch hóa với thị trường cạnh tranh...

- Không thừa nhận, hoặc định nghĩa một cách phiến diện các phạm trù khái niệm bóc lột, tư hữu, thị trường, cạnh tranh, giá trị... chỉ vì chúng được coi là những phạm trù, khái niệm riêng của chủ nghĩa tư bản. Mác là người đã tìm ra được những quy luật tiên đề, nhân tố của chủ nghĩa xã hội trong lòng chủ nghĩa tư bản. Đây là một trong những điều kiện rất cơ bản để chủ nghĩa xã hội phát triển từ không tưởng đến khoa học.

phong trào không tương đến một phong trào hiện thực. Vì vậy, nếu chúng ta đổi hóa, cô lập hóa các phạm trù khái niệm tức là đã tước bỏ "linh hồn" của lý Mác-xít - phép biện chứng duy vật, và đồng thời điều này, về khách quan cũng hững ta đi vào con đường của chủ nghĩa xã hội không tương.

Thế giới từ thế kỷ XIX đến nay, đã trải qua một quá trình vận động phát triển từ phong phú, đa dạng. Những thành tựu về mọi mặt mà nhân loại đạt được nay đã vượt xa những thành tựu của nhân loại ở thế kỷ XIX. Khi Mác nghiên về chủ nghĩa tư bản để tìm ra bản chất, quy luật, và các thuộc tính của nó, trên đó, đặt ra những dự báo cho xã hội tương lai, thì lúc đó, chế độ xã hội này đang đoạn chủ nghĩa tư bản cạnh tranh tự do. Cho đến ngày nay, chủ nghĩa tư bản đi qua nhiều giai đoạn phát triển khác nhau. Về mặt bản chất của chế độ này là thay đổi, nhưng rõ ràng là chủ nghĩa tư bản hiện đại ngày nay, đang thích nghi, phát triển và có nhiều đặc điểm mới khác với chủ nghĩa tư bản thời kỳ Mác, En và Lênin đang sống.

Giai cấp vô sản, là giai cấp có sứ mệnh lịch sử đào mồ chôn giai cấp tư sản, trước Mác định nghĩa giai cấp này là sản phẩm của nền đại công nghiệp, thì ngày nay cũng những thay đổi khác xa thời Mác từ số lượng, cơ cấu đến chất lượng giai cấp.

Nền văn minh, thì nhân loại thời Mác là văn minh công nghiệp, còn giờ đây là văn minh hậu công nghiệp, văn minh tin học... Khoa học kĩ thuật phát triển vượt bậc lực sũa đã trở thành lực lượng sản xuất trực tiếp, và đúng như dự đoán của Mác, lao động dần dần trở thành lực lượng đứng bên cạnh quá trình sản xuất.

Sự thay đổi của thực tiễn, chúng ta có thể thấy rất rõ ràng rằng, một số phạm trù khái niệm của khoa học Mác-Lênin cần phải được bổ sung, phát triển cả về nội và ngoại diện, ví như: "giai cấp vô sản", "giai cấp tư sản", "chủ nghĩa xã hội", "chủ nghĩa tư bản hiện đại", "thời đại", "nền văn minh"...

Đại hội toàn quốc lần thứ VI của Đảng Cộng sản Việt nam diễn ra trong bối cảnh chủ nghĩa xã hội nói chung và chủ nghĩa xã hội ở Việt nam nói riêng đang lâm tình trạng khủng hoảng trầm trọng. Để thoát khỏi khủng hoảng, Đại hội đã đề ra đường lối đổi mới toàn diện, trong đó quan trọng nhất là đổi mới tư duy, trước hết tư duy kinh tế. Sự nghiệp đổi mới mà Đảng đề ra từ năm 1986 cho đến nay, đã thực tiễn khẳng định là đúng đắn, những thành tựu về mọi mặt đã đưa đất nước bước thoát khỏi khủng hoảng.

Nền kinh tế lý luận và thực tiễn, sự nghiệp đổi mới mang tính cách mạng sâu sắc những thay đổi lớn cả về nhận thức và quan điểm, cả về chiến lược và sách lược, để tới một chủ nghĩa xã hội đích thực - Dân giàu, nước mạnh và công bằng. Nếu trước năm 1986 chúng ta cho rằng: Công hữu - sở nhà nước và sở hữu tập thể; kế hoạch hóa tập trung; quốc doanh và tập thể; nền kinh tế phi hàng hóa, cạnh tranh là những phạm trù khái niệm riêng có của chủ nghĩa xã hội, còn: kinh tế thị trường, hàng hóa, giá trị, cạnh tranh, giá trị thặng dư... là phạm trù khái niệm riêng có của chủ nghĩa tư bản, thì ngày nay, chúng ta đã thừa nhận và thực thi nền kinh tế hàng hóa; nền kinh tế nhiều thành phần; đã chấp nhận cổ phần hóa, tư nhân hóa tức đồng nghĩa với việc thừa nhận một nền kinh tế có tư hữu. Với hạ tầng cơ sở như vậy, theo cách hiểu truyền thống, tất yếu sẽ dẫn tới một kiến trúc thượng tầng tư sản. Thế nhưng, theo quan điểm của Đảng ta, nền kinh tế nhiều thành phần; nền kinh tế hàng hóa lại được điều tiết bởi nhà nước xã hội chủ nghĩa dưới sự lãnh

đạo của Đảng cộng sản - thị trường theo định hướng xã hội chủ nghĩa. Đây là một bài toán khó giải, nhưng chúng ta đã làm được, dù mới chỉ là kết quả ban đầu. Từ lý luận và thực tiễn của công cuộc đổi mới ở nước ta, nhiều vấn đề được đặt ra để thảo luận, đặc biệt là lý luận Mác - Lênin. Phải rà soát lại học thuyết Mác-Lênin để khẳng định bằng lý tính - khoa học, cái gì vẫn đúng, cái gì cần bổ sung, phát triển... Bởi thế, chúng ta cũng cần phải xem xét một cách nghiêm túc hệ thống phạm trù khái niệm đã có trên tinh thần phê phán, chọn lọc. Đánh giá các phạm trù cũ theo quan điểm lịch sử cụ thể, xây dựng nội dung mới của hệ thống phạm trù cũng theo quan điểm lịch sử cụ thể. Nhận thức lại - nhận thức đúng về chủ nghĩa Mác - Lênin, tức là phải đặt học thuyết này đúng với vị trí vai trò của nó; là mạng, nó phải là kim chỉ nam, là luận cứ khoa học cho chính sách, đường lối của Đảng và Nhà nước các nước.

Từ những hạn chế của cách lý giải cũ các phạm trù khái niệm Mác-Lênin đã nêu, đánh giá ở trên, chúng ta có thể bước đầu hình dung cách thức, quan điểm xây dựng nội dung mới cho hệ thống phạm trù khái niệm trong bộ giáo trình quốc gia về lý luận, như sau:

- Phải khái quát, đánh giá được quá trình phát sinh, vận động phát triển của phạm trù, khái niệm.
- Phải kết hợp phương pháp so sánh lịch đại, đồng đại các quan điểm về cùng phạm trù khái niệm.
- Cần phải bổ sung những phạm trù khái niệm mới được đưa vào sử dụng trên quan điểm Mác-Lênin và quan điểm định hướng của Đảng để lý giải nội dung của chúng.
- Cần phải bổ sung những nội dung mới cho các phạm trù khái niệm cũ đã bị thiếu hụt về nội hàm.
- Tránh giáo điều hóa, chính trị hóa khi định nghĩa các phạm trù khái niệm.
- Khi xây dựng nội dung các phạm trù khái niệm phải đặc biệt chú ý tới phép biện chứng duy vật, tránh tuyệt đối hóa, cô lập hóa. Phải tính đến đặc điểm dân tộc và thời đại.

A RESEARCH ON THE THEORETICAL AND PRACTICAL BASIS FOR THE ASSESSMENT OF THE OLD ONES AND THE FORMULATION OF THE NEW ONES IN THE SYSTEM OF CATEGORIES AND CONCEPTS OF THE SUBJECTS OF MARXISM-LENINISM.

DINH XUAN LY

The paper has analysed the past weaknesses in the understanding, teaching and studying of the subjects of Marxism-Leninism and the consequences that should be overcome.

The writer has made some initial suggestions which can serve as a basis for renewing the system of categories and concepts of Marxist-Leninist theoretical